

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 125, Şubat 2022, s. 277-287

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.57437>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
29.01.2022

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
28.02.2022

Doğa BULAT

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Fikri Mülkiyet Hukuku
dogabulat08@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0930-365X

CESUR YENİ DÜNYA VE KAYIP HASTA DİSTOPYALARI

Öz

Mehmet Açar tarafından yazılan ve Türk edebiyatındaki distopik eserlere örnek teşkil eden Kayıp Hasta romanı ile dünya edebiyatında distopyanın klasik örneklerinden olan Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya adlı romanı kafkaesk atmosfer bakımından karşılaştırmalı olarak incelendi. Bu süreçte, eserlerin distopik özelliklerine yer verilmiş ve kafkaesk atmosferi yansıtan mekânlar irdelenmiştir. Kayıp Hasta ve Cesur Yeni Dünya eserleri için ayrı ayrı iç ve dış mekânların kafkaesk özellikleri incelenmiş ve bu özellikler birbirleriyle kıyaslanarak çıkarımlara varılmıştır. İki eserde de kapalı mekânın boğuculuğu, labirente benzer özellikleri ve ana karakterleri baskılaması ortak olup kafkaesk atmosferi yansıtan en önemli unsurlardır. Buna karşın iç mekânların aksine dış mekânlar distopyalardan kurtuluşun simgesidir. Dış mekânlarda karakterler daha özgürdür ve distopyayı oluşturan kafkaesk atmosferin etkileri kaybolur.

Anahtar kelimeler: Distopya, Kafkaesk Atmosfer, İç Mekân, Dış Mekân

DYSTOPIAS OF BRAVE NEW WORLD AND LOST PATIENT

Abstract

The novel Lost Patient, written by Mehmet Açar which is setting an example for dystopian works in Turkish literature and Brave New World by Aldous Huxley, one of the classic examples of dystopia in world literature, were analyzed in terms of Kafkaesque atmosphere. In this process, the dystopian features of the works were analyzed and the spaces reflecting the Kafkaesque atmosphere were examined. In Lost Patient and Brave New World, the Kafkaesque features of the interior and exterior spaces were examined separately and reached outcomes by this method. The suffocating indoor space, labyrinth-like features and suppression of the main characters are common in both works, which are the most important elements that reflect the Kafkaesque atmosphere. On the other hand, unlike interior spaces, exterior spaces are the symbol of liberation from dystopias. In outdoor spaces, the characters are free and the effects of the Kafkaesque atmosphere that created the dystopia are diminished.

Keywords: Dystopia, Kafkaesque Atmosphere, Indoor, Outdoor

Kafkaesk atmosfer; rasyonelleşmiş dünyanın, rasyonellikten uzak ve kaos içerisinde kaybolmuş yalnız bireyler yaratmasıyla açıklanabilir. Kafkaesk atmosferin bu özelliği Franz Kafka'nın; “*Bir yabancıdan daha yabancı yaşıyorum.*” (Garaudy, 1991, s.121) sözü ile anlam kazanmaktadır. Bununla birlikte kafkaesk atmosfer, Oxford Living Dictionaries’de; “*Franz Kafka’nın kurmaca dünyasındaki can sıkıcı ve kabusvari özelliklerin tümü*” (Kafkaesque, 2018) olarak tanımlanmıştır. *Cesur Yeni Dünya* ve *Kayıp Hasta*’da; edebiyatı gerçeklikten kaçış olarak değerlendiren Kafka’nın eserlerinde sıkça rastlanan sıkışmışlık duygusu ve karamsarlığa yer verilerek, kafkaesk atmosferin oluşturulması sağlanmıştır (Janouch, 2008). Kendisine evren içinde yer bulmak ve yaşam çabasını anlamlandırmak için arayışlarda bulunan Faranz Kafka; eserlerinde yarattığı kabusvari dünyaların aslında bu dünya olduğunu okuyucularına sezdirir ve okura yetersiz olduğunu açıkladığı bu dünyayı aşması gerektiği çağrışımını yapar (Garaudy, 1991). Bu yönüyle kafkaesk atmosferin mekân yardımı ile oluşturulduğu adı geçen eserler, distopik olma özelliği taşımaktadırlar.

Distopya, geçmişten günümüze farklı dönemlere ait ve farklı toplumsal konuları ele alan birçok edebi esere konu olmuştur. Distopya, ütopyanın bir alt türü olma özelliği taşır fakat bu ikisini ayıran en belirgin nokta; distopyanın, ütopyanın oluşturduğu temel ilkelere karşı çıkarak teknolojinin toplumu geri döndürülemez bir yıkıma götüreceğini savunmasıdır. Bu sebeple distopik atmosfer, ütopyanın sunduğu ideal ve teknolojik olarak gelişmiş toplum yapısının zaman içerisinde kendi sonunu hazırlayacağına dair fikirler doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Distopya ayrıca, toplumun eserin yazıldığı dönemde sahip olduğu olumsuz özelliklerin, içinden çıkılmaz bir gelecek yaratacağı savını da desteklemektedir. Distopyacılar göre, gelişim özünde olumludur fakat toplumun bu unsurunun getirilerini istekleri doğrultusunda, gereğinden fazla kullanmasının; toplumun sonunu doğuracağını ve ütopyanın gerçekleşmeyeceğini savunurlar (Tatar, 2015, s.25). *Cesur Yeni Dünya* ve *Kayıp Hasta* eserlerinde de yer alan teknolojinin sebep olduğu endişe ve insani değerlerin kaybolmasından doğan kaos, distopik atmosferin temelini oluşturmaktadır.

Distopyalar yazıldıkları dönemin özelliklerini yansıtır ve bu döneme dair ayrıntılar içerirler. Distopik eserler, bu yönleriyle toplum sorunlarını ön plana çıkarır ve irdelerler. Bir XX. yüzyıl klasiği olan *Cesur Yeni Dünya*; dönemin kaygı ve belirsizliklerini yansıtmakta ve dönemin toplum problemlerini çözmek için kullanılan bilim ve teknolojinin gelecekte oluşturacağı kara ütopyayı tasvir ederek distopik atmosferi aktarmaktadır (Erol, 2016, s.113). *Cesur Yeni Dünya*, taşıma bantları yardımıyla, gelecekleri önceden belirlenmiş, şişede büyütülen embriyolardan oluşmuş bir toplum tasvir eder. Eserde, iki dünya savaşı arasında oluşan Totaliter rejimler, devletin bireylerin hayatına doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmesi sonucu ortaya çıkan gözetim ve hızla ilerleyen teknolojiler eleştirilmiş; bu unsurların meydana getirebileceği yeni dünyayı anlatmak için mekân yardımıyla distopik bir atmosfer oluşturulmuştur. Kafkaesk atmosferin yaratılış tarzı; kitapların yazıldığı dönemin özellikleri ve kaygılarıyla bağlantı içerisindedir. Huxley; “*Koşullar, liberalleri diktatörlüğe başvurmaya zorlayabileceği gibi hümanistleri de bilimsel propagandaya zorlayabilir. Düzenin her türlü kaostan yeğdir.*” (Bradshaw, 2017, s.263) diyerek eserdeki; Bakanovski İşlemi¹ ve Hipnopedya² gibi romanesk uygulamaların, Britanya’yı kalkındırmak için kullanılabileceğini ileri sürmesiyle; toplumsal problemlere edebi bir bakış açısıyla yaklaşmış ve çözüm aramıştır.

Kayıp Hasta, bir XXI. yüzyıl distopyası olmasıyla birlikte dönemin kaygı ve belirsizliklerini belirtmesi ve karamsar bir bakış açısıyla teknolojik gelişimin toplumu yıkılışa sürükleyeceği tezini benimsemesi bakımından, distopik atmosferi yansıtmaktadır. Mehmet Açar, eseriyle ilgili yapılan röportajda; “*Kayıp Hasta benim hayallerimle bugünün dünyasından duyduğum kaygıların bir toplamı.*” (Kaya, 2017) diyerek; günümüz toplumsal sorunlarının, teknoloji ile iç içe bir kara ütopya yaratacağı tezini savunmuştur. Yazar; eserinde Ali Z. adlı karakterin tedavi olmak için çağırıldığı, teknolojik bakımdan aşırı gelişmiş bir devlet hastanesinden dışarıya geri çıkma çabasını ve sadece gördüğü rüyaları hafızasında tutabilme hastalığını konu almıştır. Mehmet Açar, toplum ve devlet hakkındaki endişelerini; “*Devletin toplumu belirlemeye, insanların fikirlerini değiştirmeye çalışması, sahip olduğu olanaklarla yeni bir toplum yaratmaya çalışması bana ürkütücü geliyor.*” (Kaya, 2017) diyerek açıklamış, kafkaesk bir atmosfere sahip olan *Kayıp Hasta*’nın, dönemin toplumsal kaygılarını yansıttığını açıkça dile getirmiştir. *Cesur Yeni Dünya*’dan farklı olarak *Kayıp Hasta*, XXI. yüzyıl ile birlikte etkisi artan insan yapımı teknolojinin, insanlığın üzerinde güç sahibi olması fikrine dayanan yapay zekâ paranoyasını konu almasıyla, yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtmaktadır.

Distopyalarda, makineleşme ve makinenin insandan daha önemli hale gelmesi ile birlikte karakterlerde; benliğe, doğaya ve kültürel mirasa karşı bir yabancılaşma oluşur (Erol, 2016). *Cesur Yeni Dünya* ve *Kayıp Hasta* eserlerinde; yabancılaşmaya en çok maruz kalan ve bunun farkına varan karakterler, distopyanın onlara sunduğu yaşam tarzına karşı çıkanlardır. Eserlerdeki yabancılaşma temasının ve çaresizlik duygusunun mekân yardımı ile okuyucuya aktarılması sebebiyle olayların geçtiği mekânın incelemeye alınması kararlaştırılmıştır. İki eserde ortak olarak göze çarpan bir diğer özellik ise bireyselliğin kayboluşudur. Toplum içerisindeki bireylerin arasındaki farklılığın kaybolması ile bireysellikten kolektifleşmeye doğru gidilmesi iç ve dış mekân unsurlarının yardımıyla; distopik atmosferin yaratılmasında rol oynamıştır.

¹ Bakanovski İşlemi: *Cesur Yeni Dünya*’da döllenmiş yumurtaları yapay bir şekilde tomurcuklandırarak veya çoğaltarak birbirine benzeyen bireyler üretmeye verilen addır (Huxley, 2017).

² Hipnopedya: *Cesur Yeni Dünya*’da uykuda sesler dinletilmesi yolu ile yapılan şartlandırmaya verilen addır (Huxley, 2017).

Cesur Yeni Dünya'da ve *Kayıp Hasta*'da kafkaesk atmosfer belirgin bir şekilde anlatılmış ve mekândaki belirsizlikler ile desteklenmiştir. Olaylarının kronolojik olmayışı ya da aynı anda gerçekleşen pek çok olayın karışık anlatılmasının sebep olduğu kaos; yazarın, toplumun geleceği için duyduğu kaygıyı dil unsuru ile okuyucuya aktarmasını sağlamıştır. Söz konusu eserlerin farklı yüzyıllarda yazılmalarına rağmen kafkaesk ve distopik atmosferin, benzer mekân kavramları aracılığıyla okuyucuya yansıtılması sebebiyle çalışmada romanların distopik ve kafkaesk olma özellikleri, iç-dış mekân kavramları üzerinden incelenecektir.

Cesur Yeni Dünya adlı eserde kapalı mekân, karakterlerin incelenmesi ve distopik atmosferin yaratılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bölümlere göre değişiklik gösteren kapalı mekân betimlemeleri yapılırken; mekânın adına da yer verilmektedir. Kapalı mekânlar, okuyucuya distopyanın yapaylığını, sıkışmışlığını ve karakterler üzerinde yarattığı değişimleri göstermek için kullanılmış olmakla beraber, sürekli olarak değişim gösteren mekânlar, distopyayı kurgu bakımından daha gerçekçi kılmıştır.

“Tüm yaz boyunca soğuk kalan ince sert bir ışık; pencereden süzülüp aç gözlerle, üzerine kumaş örtülü bir figür, soğuktan titreyen soluk silüetli bir akademisyen arıyor, ancak yalnızca bir laboratuvarın cam, nikel ve solukça parıldayan porselenini buluyordu.” (Huxley, 2017, s.31)

“KULUÇKA VE ŞARTLANDIRMA MERKEZİ” (Huxley, 2017, s.31) olarak adlandırılan kapalı mekân; okuyucuya betimleme yardımı ile canlılıktan uzak ve sentetik bir şekilde anlatılmıştır. “Cam” , “nikel” ve “porselen” gibi teknoloji ürünü yapay nesnelerin kullanılması; endüstrinin gelişmişliğini göstermekle birlikte, bireyin ikinci plana atıldığına dair ilk sinyalleri vermektedir. *“Kış soğukluğuna gene kış soğukluğu karşılık veriyordu.” (Huxley, 2017, s.31)* ibaresi ile mekân ve karakterler arasında bağlantı kurulmuş; ikisinin de canlılıktan uzak olduğu aktarılmıştır. Okuyucu, mekân betimlemelerinden faydalanarak; kapalı mekânın karakterler üzerinde etkisi olduğu yargısını çıkartabilir. Eserde; *“LONDRA MERKEZ KULUÇKA VE ŞARTLANDIRMA MERKEZİ” (Huxley, 2017, s.31)* ve *“ Bloomsbury Merkezi” (Huxley, 2017, s.154)* gibi mekân isimlerinin verilmesi; bu isimlerin açıklanmaması sebebiyle eserde bilinmezlik ve merak duygularının yaratılmasını sağlayarak distopik atmosferin oluşumuna katkı sağlar. Bununla birlikte sıkça değişen; Döllenme Odası, Bernard'ın evi ve Embriyo Deposu gibi farklı kapalı mekânların kullanımı, Huxley'in yeni dünyasının gelişmişliğini göstermekle beraber, okuyucuyu içerisine çeken distopik bir paralel evren yaratılmasına katkı sağlamıştır. Eserde binaların özelliklerine betimleme tekniği aracılığıyla ; *“Sadece otuz dört katlı yerden bitme gri bir bina” (Huxley, 2017, s.31)* örneğinde olduğu gibi sıkça değinilmiştir. Bu sayede; teknoloji ile birlikte modern şehirleşmenin gelişmişliğine dikkat çekilmiş ve teknolojik gelişmelerin sebep olduğu kara ütopya tasvir edilmiştir.

Kapalı mekânların bir diğer ortak özelliği ise, sıkışmışlık duygusu yaratmalarıdır. Eserde kapalı mekân betimlemeleri ile kafkaesk bir atmosfer oluşturulur, bu durum *Cesur Yeni Dünya*'nın ütopyik değil de distopik özellik göstermesinde önemli bir etkidir. Zira kapalı mekânlardaki sıkışmışlık ve insan kalabalığı, buralardan kaçış olmayacağının da göstergesidir. *“Sekiz yaşındaki tek yumurta ikizleri arkası gelmez bir sel halinde odaya giriyordu. İkiz üstüne ikiz, ikiz üstüne ikiz, odaya doluşuyorlardı; kâbus gibiydi.” (Huxley, 2017, s.203)* Alıntıda, embriyoların tomurcuklandırılmasıyla oluşturulan Bakanovski ikizlerinin, Linda'nın yattığı hastane odasına girmesi tasvir edilmiştir. Bu durum karşısında öfkelenen Vahşi ise distopyadaki insan kalabalığından rahatsız olmakta; bir diğer değişle, modern toplumdaki kitlelerin yarattığı

sıkışmışlık duygusuna karşı tepki göstermektedir. Birbirine benzeyen “ikiz üstüne ikiz” gibi tekrarlar, okuyucunun distopyayı bir döngü gibi algılayarak buradan çıkış olmadığını düşünmesini sağlar. Bu durum Kundera’nın kafkaesk tanımlamasına uymaktadır zira karakterler anlayamadıkları ve kurtulamadıkları bir âlemin içerisindeyler (Kundera, 2016).

Kapalı mekânlardaki müzik, mekânın karakterler üzerindeki etkisini ön plana çıkartmak için kullanılmıştır. “*Armoni bakımından zengin, titreşen koro giderek yükselen bir tonda doruğa tırmandı*” (Huxley, 2017, s.93) ifadesi, dans edilen bir kapalı mekân olan “Westminster Manastırı Kabaresi” ne giden Henry ve Lenina’nın dinlediği ve doruğa tırmanması ile coşkuyla tutkuyu yansıtan müziği tasvir etmektedir. Dans edilen mekânda birey kavramını yok ederek, gerçeklik algısından uzak bir toplum yaratmak amaçlanmaktadır. Müziğin ve kapalı mekânın karakterlerde yarattığı etki ile “*dalgalarla sallanan ikiz embriyolar gibi*” (Huxley, 2017, s.94) dans eden yani gerçeklik duygusundan uzaklaşan ve düşünsel işlevleri embriyo seviyesine inen Lenina ile Henry; kapalı mekânın karakterleri realiteden ve bunun getirdiği farkındalıklardan uzaklaştırdığını göstererek distopik atmosfer oluşmasına katkı sağlamaktadırlar. Tarihi bir manastır olan Westminster’ın, içerisinde yemek yenen ve dans edilip soma içilen bir mekân olarak tasvir edilmesi, karakterlerin kültürel mirastan uzaklaştıklarını ve tarihin onlar için önemini kaybettiğini okuyucuya aktarmaktadır. Tarihin ve kültürel değerlerin önemini yitirmesi; teknolojiye olan bağımlılığın da etkisiyle insanların kendi benliğinden uzaklaştıklarını gösteren bir distopik roman unsurudur. Manastır’ın dini bir mekân olması ise; yeni dünya düzeninde eski din algısına yer verilmediğinin kanıtıdır.

Birey algısının mekân içerisinde yok oluşu; Dayanışma Ayini’nin yapıldığı büyük konferans salonunda da gözlemlenmektedir. “*Her katta yüz tane olmak üzere toplam yedi bin oda vardı. Bernard otuz üçüncü kata indi, koridoru aceleyle geçip Oda 3210’un önünde bir an tereddüt edip bekledi.*” (Huxley, 2017, s.96) Konferans salonunun bulunduğu binanın betimlemesinden anlaşılacağı üzere bina çok katlıdır ve pek çok oda içermektedir. Binanın büyüklüğü sebebiyle kendisini sistemin içerisinde kaybolmuş bir parça olarak hisseden Bernard karakterinin bireysel kimliğinin yok oluş süreci; ayinin başlaması ile okuyucuya betimlemeler yardımıyla daha belirgin olarak gösterilir. “*Erkek, kadın, erkek, masa etrafında sonsuz bir halka şeklinde birleşmişlerdi. On ikisi de tek vücut olmaya, bir araya gelmeye, kaynaşıp on iki ayrı kimliği daha yüce bir varlıkta yitirmeye hazırdılar.*” (Huxley, 2017, s.97) Bireylerin halka şeklinde dizilmesi, yeni dünyada toplum mühendisliği yardımı ile kurulmuş nesiller arası döngüyü ve toplum bireyleri arasındaki kaynaşmayı temsil etmektedir. Bu halkanın sonsuz olması ise döngüyü oluşturan bireylerin birleşerek kendi maddi dünyalarından uzaklaşmalarını ve daha büyük bir bütünün parçası olarak ruhani bir boyuta geçtiklerini okuyucuya göstermektedir. Her ne kadar bireyler kendilerini yüce bir varlıkta yitirmeye çalışsalar da; binanın en altında bulunan kapalı mekân; onların bu özgürlük isteğiyle tezatlık oluşturmaktadır. “*Benliğimin silinişine içiyorum,*” (Huxley, 2017, s.97) duasıyla uyuşturucu etkiye sahip “soma” içen grup üyelerinin içinde bulundukları bu tezatlık; okuyucuda çaresizlik ve sıkışmışlık duygusu yaratarak kafkaesk atmosferin oluşumuna katkı sağlamıştır.

Eserde kapalı mekânın açık mekâna baskın geldiği ve açık mekânın karakterler üzerinde bırakacağı etkiyi engellediği betimlemeler aracılığı ile görülmektedir. “*Neredeyse bulutsuz, aysız, ama yıldızlı bir geceydi; fakat şanslarına Henry ve Lenina, aslında iç karartıcı olan bu gerçeği fark etmediler. Elektrikli gök tabelaları dışarının karanlığını etkin bir biçimde siliyordu.*” (Huxley, 2017, s. 93) Henry ve Lenina’nın gökyüzünü değil de elektrikli gök tabelalarını fark etmeleri; kapalı mekânın bireyler üzerinde daha etkili olduğunun bir kanıtıdır.

Karakterler, teknoloji eseri olan elektrikli gök tabelalarını; okuyucu için pozitif çağrışım yapan bulutsuz, aysız, ama yıldızlı bir geceye tercih etmişlerdir. Bu durum; karakterlerin onları kapalı mekân içerisinde kısıtlayan ve adını almasına rağmen gökyüzü gibi geniş ve ferah olmayan teknolojik gök tabelalarına tutsak yaşadıklarını okuyucuya betimlemeler yardımı ile aktararak distopik atmosferin oluşumuna katkı sağlamıştır.

Cesur Yeni Dünya eserinde kullanılan açık mekânlar, özellik bakımından kapalı mekânlara benzeseler de karakterler üzerinde yarattığı etki ile farklılık göstermektedirler. Lenina ile Henry'nin; helikopter ile seyahat ettiklerinde gördükleri şehir manzarası; endüstrileşmeyi ve teknolojinin gelişimini göstermektedir.

“Yakındaki siyah haki bir emekçiler ordusu, Great West yolunun yüzeyini yeniden camla kaplamakla uğraşıyordu. Üzerinden geçerlerken, hareketli, dev eritme konteynerlerinden birini delip eriyik camı akıtmaya çalışıyorlardı. Erimiş cam, göz kamaştıran akkor bir dere halinde yolun üzerine yayıldı. Asbest silindirleri bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu; yalıtılmış bir sulama aracının arkasından beyaz buhar bulutları yükseliyordu.” (Huxley, 2017, s.82)

Sanayileşmiş bir açık mekân tasvir edilmiş ve kapalı mekân betimlemesine benzer olarak teknolojinin kontrolsüzce gelişimine vurgu yapılarak distopik bir atmosfer yaratılmıştır. Mekândaki; “dev eritme konteynerleri”, “buhar bulutları” ve “erimiş cam” sanayileşmeyi sembolize etmektedir. Bu durum, “siyah haki emekçiler ordusunun” bu yeni sanayileşmiş dünyada değersiz varlıklar olduğunun; yani toplumun teknolojik gelişiminin birey gelişiminin önünde tutulacağı sinyallerini semboller aracılığı ile okuyucuya iletmiştir. Açık mekânlar, özellikle helikopterden görülen kuşbakışı manzara, karakterlerin çevrelerindeki hayatın farkına varmalarını ve onu sorgulamalarını sağlamıştır. Lenina'nın ölümlerin yakıldığı fosfor bacalarını görmesi; “*Ama Alfa ve Betaların aşağıdaki şu berbat Gama, Delta ve Epsilonlardan daha fazla bitki yetiştiremeyecek olması garip.*” (Huxley, 2017, s.91) diyerek herkesin eşit fosfor üretebilecek olmalarını sıra dışı bulması bu duruma örnek olarak verilebilir. Zira Huxley, okuyucuları; fiziksel olarak tabiat için aynı öneme sahip olan roman karakterlerinin arasındaki kast sistemini sorgulamaya itmiştir. Fosfor bacalarının eserdeki diğer önemi ise; insan hayatının değersizliğini ve tüm çabaların boşuna olduğunu göstermesi yönüyle kafkaesk atmosferi yansıtmasıdır.

Ayırölge'nin açık mekân tasviri; Cesur Yeni Dünya olarak adlandırılan şehir betimlemelerinden; doğal unsurlara yer verilmesi ile farklılık gösterir. Ayırölge; adından da anlaşılacağı üzere; kurulu şehir düzeninden ayrı yaşayan insan topluluklarının barındığı alanı temsil etmektedir. Huxley Ayırölge'yi şu şekilde betimler; “*Diplerinde dağınık, alçak binalar, zikzak çizen duvarlar vardı; üç tarafta uçurumlar, dimdik ovaya iniyordu. Birkaç duman spirali dikey olarak rüzgârsız havaya yükseliyor ve kayboluyordu.*” (Huxley, 2017, s.120) Ayırölge'nin, “alçak” ve “dağınık” binaları; Cesur Yeni Dünya'nın yüksek ve düzenli apartmanlarıyla tezatlık oluşturmakta; “uçurumlar” ve “dik ovalar”, şehrin aksine sıkışık olmayan boş alanları temsil etmektedir. Huxley; Ayırölge betimlemesi ile tezat oluşturmuş, bu sayede distopyanın kalabalık kozmopolit hayatının sıkışmışlığı ve distopik atmosfer ön plana çıkartılmıştır. Ek olarak Ayırölge'deki açık mekânların tasviri; insani değerlerden yoksun olan yeni dünya ile zıtlık oluşturmaktadır. “*Parlak battaniyeler, siyah saçlardaki tüyle turkuaz parıltısı ve ateşle parlayan karanlık tenler.*” (Huxley, 2017, s.125) Terasın betimlemesindeki;

“parlak”, “parıltı” ve “parlayan” kelimeleri ile mekândaki canlılık ve hareketlilik okuyucuya yansıtılmaya çalışılmıştır. Ayrılıkçılık’taki ten betimlemesi, Kuluçka ve Şartlandırma merkezinde çalışan “soluk silüetli akademisyen” betimlemesinin zıddı olması ile birlikte okuyucuda pozitif duygular uyandırmaktadır. Betimleme tekniği yardımı ile oluşturulan bu tezatlık sayesinde yeni dünyanın negatif yanları ön plana çıkartılmıştır.

Kayıp Hasta adlı eserde kapalı mekânlar; karakterin yaşadığı çaresizliği, klostrofobi ve gerçeklik algısındaki belirsizlikleri göstermek amacıyla kullanılmıştır. Pek çok kapalı mekân kullanılmış ve kapalı mekânlara dair detaylı betimlemelere yer verilmiştir. Mekânın temel özelliklerinden birisi olan anlatılara gerçeklik kazandırma amacı güdülerek, mekânların isimleri bazı bölümlere verilmiş ve okuyucunun zihninde gerçekçi bir mekân algısı yaratılmaya çalışılmıştır (Tekin, 2016). Hasta Kabul, Şuur Dışı Enstitüsü, Hafıza Merkezi ve Rüya Laboratuvarı kullanılan bazı kapalı mekânlar arasındadır. İç mekân tasvirleri, eserin son kısımlarına doğru ana karakterin mekân ve zaman algısını tamamen kaybetmesi ile daha karamsar bir havaya bürünmüştür. Bekleme odasına dair; “*Duvarlar huzur verici, hoş bir vanilya rengindeydi.*” (Açar, 2017, s.12) gibi olumlu tasvirler yapılırken; eserin sonlarına doğru mekân tasvirleri kafkaesk atmosferi yansıtır. “*Buradan tek çıkış, yukarıya doğru çıkan daha dar bir tüpün içindeki basamaklı küçük merdivendi. Başımı iyice eğerek merdivenden tırmanmaya başladım. Çıkış uzadıkça klostrofobi duygusunu bastırmak için hızımı artırdım.*” (Açar, 2017, s.240) Ali Z.’nin yukarı çıkmak için gösterdiği tüm çabasının sonuçsuz kalması ve yolun sonunda; “*Tüp sona erdiğinde kendimi bir boşluğun ortasında buldum.*” (Açar, 2017, s.240) diyerek ulaştığı tek şeyin hiçlik olduğunu belirtmesi ile mekân tasvirleri, distopik roman özelliğini yansıtır. Başka bir deyişle karakterin çabaları sonuç vermemekte ve kendisini içinde bulunduğu hiçlikten kurtaramamaktadır. Eserdeki kapalı mekânlardan bir diğeri ise hastanedeki koridorlardır. Açar, hastane koridorlarında detaylı betimlemelere yer vererek okuyucunun zihninde bir kroki yaratmayı amaçlamıştır: “*Yaklaşık 20 metre ileride, girdiğime benzer bir kapı daha vardı. Biraz yürüyünce soldaki merdivenleri gördüm ve aşağı indim. Bir kat daha aşağıya indiğimde kapı otomatik olarak açıldı.*” (Açar, 2017, s.21) Fakat hastane mekân betimlemelerinin birbirinden bağımsız ve karmaşık bir yapıda olmaları; okuyucuda kaybolmuşluk duygusu yaratır. “*Kendimi üst kattaki koridorun farklı bir yönde uzayan bir benzerinde buldum. Şaşırtıcıydı. Katlardaki koridorların simetrik olması gerekmez miydi? Her iki katın da farklı bir düzeni vardı.*” (Açar, 2017, s.21) Betimlenen mekânın, doğallıktan uzak olması ve labirente benzemesi Ali Z.’yi şaşırtmakta ve korkutmaktadır. Bu durum; kendi imalatı olan teknolojiye karşı insanın savunmasız ve bilgisiz kalacağına dair düşünceleri, Ali Z.’nin iç monoloğu yardımı ile desteklemesiyle distopik bir atmosfer oluşturmaktadır.

Tüm hastane koridorları, odaları ve kapıları; “Sistem” denilen bir bilgi işlem mekanizması tarafından yönlendirilmektedir. “Sistem” için; “*Sen bu hastanenin tanrısı gibi bir şey değil misin? Buraya girip çıkan herkesi tanımıyor musun?*” (Açar, 2017, s.288) diyen Ali Z.’nin, eserin sonlarına doğru “Sistem’in” gücüne boyun eğdiği ve onun hastanedeki tüm bilgilere erişimi olan bir nevi yönetici olarak kabul ettiği diyalog yöntemiyle okuyucuya aktarılır. Otoriteyi yansıtan “Sistem”, kapalı mekân üzerinde güç sahibidir ve devletin bireylerin hayatına doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmesi sonucu ortaya çıkan gözetimi okuyucuya aktaran bir semboldür. Bu sayede distopik atmosfer ve okuyucuda çaresizlik duygusu yaratılmıştır.

Eserde gerçeklik algısı mekânın belirsizleşmesi ile kaybolmuş ve karakter kaosa sürüklenmiştir. Ali Z.’nin ; “*Hastanedeyim, hangi katta olduğumu bilmiyorum*” (Açar, 2017,

s.235) demesi ve hayatında hatırlayamadığı anları “siyah bir boşluk” (Açar, 2017, s.72) olarak betimlemesi; okuyucuyu hiçlik kavramını düşünmeye zorlaması sebebiyle kafkaesk atmosfer yaratılmasını sağlar. Bir diğer değişle mekân kavramı Ali Z.’nin gerçekliğe tutunmasını sağlamaktadır ve mekânın yok olmasıyla karakter gerçeklikten kopar.

Kitaptaki pek çok bölümün, karakterin gördüğü rüyalarla başlaması eserdeki bir başka dikkat çekici unsurdur. Rüyalar, başta karaktere geçmişini anımsatan mekânlarda geçer. Çocukluğunu geçirdiği evin balkonu, girişi ve ilkokul Ali Z.’nin rüyalarındaki mekânlardan bazılarıdır: “Evdeyim. Annemle babam nehir manzaralı balkonda çay içiyorlar.” (Açar, 2017, s.131) Roman kahramanının psikolojik durumunu ortaya koyması yönü ile mekân; karakter analizi yapmada önemli bir unsurdur (Tekin, 2016). Buna örnek olarak Ali Z.’nin rüyalarında farklı mekânlarda bulunması verilebilir. Bu durum karakterin sisteme karşı çıkışının sembolik bir göstergesidir çünkü karakterin bedenlen hastane sınırları içerisinde olmasına karşın zihnen hala özgür olduğunu anlatır. Fakat kitabın sonlarına doğru Ali Z.’nin rüyaları hastanede geçmeye başlar. Bu durum Ali Z.’nin zaman içerisinde hastaneden kaçmaya çalışmayışı, kendine yapılan testlere karşı koymayışı ve sistemin bir parçası haline gelişi ile paralellik göstermektedir. Bir başka değişle; karakterin rüyaları, karakter hastaneden kaçmaktan vazgeçtiğinde, hastanede geçmeye başlamıştır:

“Meri’yi ilk kez gördüğüm Hasta Kabul salonundayım. Hasta Kabul’ün önünde karşılaştığımda, bana hastane ve hükümet adına çalışan muhbirlerden söz eden o tuhaf, paranoyak adamla sohbet ediyorum, uzun zamandır tanışıyormuşuz gibi...” (Açar, 2017, s.155)

Ali Z.’nin rüyasını anlatan alıntıdan da anlaşılabilceği üzere karakterin rüyalarındaki mekân değişimi; okuyucuda sıkışmışlık ve kısıtlanmışlık duyguları yaratırken, Ali Z.’nin hastaneden çıkamayacağına dair ilk sinyalleri vermiştir. Bunun sebebi; Ali Z.’nin rüyasında tekrar tekrar Hasta Kabul’ü görmesidir. Böylece olayların bir döngü şeklinde devam edeceğinin ilk sinyalleri okuyucuya verilmiştir çünkü eserin başındaki mekâna geri dönmüş ve “paranoyak adamla” sohbet etmesi gibi olaylar tekrar edilmiştir. Böylece karakterin zihinsel durumu iç monolog yardımı ile okuyucuya aktarılmış, yani okuyucunun karakterin hissettiği karmaşayı hissetmesini sağlanmıştır.

Ali Z., hafıza problemi olan ve bu sebepten dolayı yalnızca gördüğü rüyaları aklında tutabilen bir karakterdir. Ali Z., bulunduğu mekanı ve olayları tam olarak idrak edememesi sebebiyle kendisini kaosun ortasında bulur. “Bir süre yürüdükten sonra hastanenin daha önce hiç fark etmediğim bir koridorunda olduğumu fark ettim. İnce kırmızı bir şeritle sarı ve beyaz olarak ikiye bölünen duvarların boyası dökülüyordu.” (Açar, 2017, s.254) Aynı etki okuyucu üzerinde, betimlemeler yardımı ile mekân unsurunun sürekli olarak değişmesi ve bu değişimdeki mantığın karakterin yalnızca rüyalarını hatırlıyor olmasından geldiğinin, eserin sonuna kadar belirtilmemesi ile sağlanmıştır. Kafkaesk atmosfer oluşturulmasına yardımcı olan bir diğer unsur ise “Döngü” bölümünde karakterin her rüyasından uyanışında kendisini aynı bekleme salonundaki kanepede bulmasıdır: “Uyanmak için gözlerimi açtığımda hareketsiz bir halde bekleme salonundaki kanepede yattığımı fark ettim.” (Açar, 2017, s.241) Olayların dizilişindeki ve mekân tasvirindeki pek çok tekrar gibi bu tekrar da okuyucuda sıkışmışlık ve çaresizlik duygusu uyandırır çünkü Meri’ye giden her farklı yol aynı yerde; bekleme salonundaki kanepede sonlanmaktadır.

Açar mekân betimlemeleri yardımıyla, karakterin hastanedeki insanlardan farklı düşünmesi sebebiyle ötekileştirilmesini okuyucuya aktarmaktadır: *“Tüpün önündeki 40-45 santimlik alanda kalakalmıştım. Ya orda duracak ya aşağı inecektim. Öyle bir yerdeydim ki kimsenin sesimi duyması veya gelip beni kurtarması mümkün görünmüyordu.”* (Açar, 2017, s.240) Karakter hem mekânda tek başındır hem de “40-45 santimlik alanda” sıkışmıştır. Bu mekân tasviri, Ali Z.’nin psikolojik olarak yalnız olduğunu ve olayların içinden çıkılmaz bir hâl aldığını sembolik bir dille okuyucuya aktararak kafkaesk atmosfer yaratmaktadır. Karakterin toplumdan dışlanmasının sebebi ise toplum gibi düşünmemesi ve hastaneye güvenmeyip buradan kaçmak istemesidir. Bu sebepten dolayı Ali Z. ye “kayıp” denerek düzene ait olmadığı belirtilmiştir.

Kayıp Hasta’da açık mekân tasvirlerine pek yer verilmemiştir fakat açık mekânlar özgürlüğü temsil etmesi bakımından karakterin hep ulaşmak istediği fakat ulaşamadığı yerler olarak kalmıştır. *“Ağaçlar, otlar, çiçekler gerçektir ama gökyüzü ve bahçeyi çevreleyen manzara belli ki tümüyle dekindir. Hastanede gördüğüm belki de en huzur verici, sakinleştirici yerdir.”* (Açar, 2017, s.243) Kış Bahçesi’nin betimlemesinde kullanılan ağaçlar, otlar ve çiçekler gibi doğal unsurlar, yapay ve cansız nesnelerden oluşan kapalı mekânlar ile tezatlık oluşturmaktadır. Dış mekânın tamamı gerçek olmamasına rağmen karakterin mekâna hayran kalışı, Ali Z.’nin dışarıya olan hasretini okuyucuya betimlemeler vasıtası ile göstermektedir. Aynı zamanda; dış mekânın yapay unsurları da barındırması ve tamamen doğal olmaması; okuyucuya, karakterin dış mekândan ve özgürlükten hala uzak olduğunu hatırlatmakla birlikte kafkaesk atmosferin bir unsuru olan çaresizlik duygusu yaratmaktadır.

Ali Z.’nin; danışmanın odasında gördüğü yeşil vadi manzarasının gerçekliğini inatla sorgulaması fakat kesin bir cevap alamaması da karakterin özgürlüğe olan özleminin yansımasıdır. Zira karakter, kendisini gerçek hayata bağlayacak bir dış mekân aramakta fakat hastanenin hiç penceresi olmaması sebebiyle bunu bulamamaktadır. *“‘Yani, manzara gerçek öyle mi?’/ ‘Gerçek dediniz ya az önce.’/ ‘Gerçek mi peki?’/ ‘Şu halde emin değilsiniz.’”* (Açar, 2017, s.23) Duvardaki resmin “dijital” olup olmamasının merak edilmesi fakat danışmanın buna kesin bir cevap verememesi ile mekân unsuru üzerinden diyalog tekniği yardımıyla gerçeklik algısı ilk kez sorgulanmış ve okuyucuya mekânla gerçeklik algısının göreceli olacağına yönelik işaretler verilmiştir.

Rüyalarda dış mekâna sıkça yer verilmiştir: *“Uzaktan gri bir çizgi halinde kıvrılan nehri ve karşı kıyıda vadinin karanlık yamaçlarını seyrediyorum. Günbatımından hemen sonra gökyüzündeki kızıl bulutlara bakıyor, ne kadar güzel olduklarını düşünüyorum ”* (Açar, 2017, s.67) Eserde betimlenen dış mekân, iç mekânların aksine olumlu çağrışım yapmaktadır fakat olumlu çağrışım yapan bu mekânın yalnızca rüyalarda geçmesi yani gerçek olmayışı, okuyucuya distopyadan çıkış olmayacağını düşündürerek kafkaesk atmosfer oluşturulmasını sağlar.

Distopik özellik taşıyan ve teknolojinin gelişimiyle birlikte birey algısının kayboluşunu anlatan; *Kayıp Hasta* ve *Cesur Yeni Dünya* adlı eserlerde, açık ve kapalı mekân unsurları kullanılarak kafkaesk atmosfer yaratılmıştır. Distopyadaki sıkışmışlık, çaresizlik ve kaos duygularını mekân unsuru üzerinden okuyucuya aktaran yazarların eserlerinde açık ve kapalı mekanlar; karakterlerde yarattıkları değişimler ve okuyucuda uyandırdıkları duygular bakımından birbiriyle tezatlık oluşturmaktadır.

İki eserde de kapalı mekân adlarının sıkça değişmesi ve detaylı olarak betimlenmesi; eserlerdeki mekân unsurunu daha gerçekçi kılmıştır. Eserlerdeki kapalı mekânların, doğallıktan uzak olmaları ve sanayileşmeyi gösteren unsurlar barındırmaları dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, *Cesur Yeni Dünya'daki* mekânlar distopyanın kozmopolitan bir şehir olduğunu yansıtırken; Açar, mekânı kaybolmuşluk duygusunu aktarmak için kullanmıştır. Bununla birlikte Huxley'in eserinde kapalı mekânda birey algısı yok edilerek karakterlerin gerçeklikten uzaklaşması sağlanmıştır. Benzer olarak *Kayıp Hasta'da*, eserin sonuna doğru Ali Z.'nin mekân kavramını yitirmesiyle gerçeklik algısı kaybolmuş, bir başka deyişle rüyalar ve gerçekler birbirine karışmıştır. Sıkışmışlık duygusu, her iki distopyada da kapalı mekânın kısıtlayıcı olması ile sağlanmış ve buna ek olarak *Kayıp Hasta'da* olayların ve mekânların döngü şeklinde tekrarı, okuyucuda çaresizlik duygusunu yaratmıştır.

Kayıp Hasta'daki açık mekânlar ve *Cesur Yeni Dünya'daki* Ayrıbölge; okuyucuda olumlu çağrışımlar yapmakta ve kapalı mekânlarla, doğal unsurlar içermesi bakımından tezatlık oluşturmaktadır. *Kayıp Hasta'da* hep ulaşılmak istenen fakat ulaşılamayan özgürlüğü temsil eden açık mekânlar, Huxley'in eserinde karakterlerin çevrelerindeki hayatı fark etmelerini ve sorgulamalarını sağlamıştır. Açar'ın eserinde ana karakterin rüyalarının bir kısmının açık mekânda geçmesi bu özlemin bir sonucudur. Eserlerde benzer olarak, karakterlerin kendilerini doğadan ve çevrelerinden soyutlamaları sebebiyle kapalı mekânların açık mekânlardan daha çok etkili olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak, "*Cesur Yeni Dünya ve Kayıp Hasta*"da açık ve kapalı mekân unsurunun kullanımı detaylı bir şekilde incelenmiş; her iki eserde de kafkaesk ve distopik atmosfer oluşumuna katkı sağladığı gözlemlenmiştir. Eserlerin incelenmesi sonucunda, farklı yüzyıllarda yazılan iki distopik romanın; teknolojinin hızla gelişmesi ve insani değerlerin önemini yitirmesi düşüncesiyle benzer kaygılara sahip olduğu ve bu kaygıları kafkaesk atmosfer kullanarak aktardığı çıkarımı yapılmıştır. Eserlerdeki yoğunlukları sebebiyle çalışmanın bütününe yayılan iç ve dış mekânların ayrıntılı olarak araştırılması sonucunda iki romanın benzer yollarla distopyayı betimledikleri çalışmalar sonucundan gözlenmiştir. Eserlerin farklı yüzyıllarda yazılmış olmaları ve mekânların birbirinden uyumsuz olması; kısıtlı bir karşılaştırma imkânı sunmuştur. Bununla birlikte, eserdeki zaman ve karakter unsurlarının irdelenmesi sonucunda da kafkaesk atmosferi araştırmak mümkündür. Ek olarak; eserlerdeki tarihi arka planın incelenmesi distopyanın oluşumunun anlaşılmasını kolaylaştıracak, olayların daha geniş bir bakış açısıyla analiz edilmesini sağlayacaktır. Bu durumda mekânın incelenmesiyle yoğun çıkarımlar yaparak tek nokta üzerinde değil, eseri oluşturan öteki unsurların üzerinde de çalışma yapmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Açar, M. (2017). *Kayıp hasta*. İstanbul, Türkiye: Doğan Kitap.
- Bradshaw, E. (2017). *Cesur yeni dünya, sonsöz* (ss. 257-266) içinde. İstanbul, Türkiye: İthaki.
- Erol, A. M. (2016). *Klasik ve modern ütopyalarda mekân tasavvurları* (Yüksek lisans tezi, Gazi üniversitesi, Ankara). <http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr> adresinden erişildi.
- Garaudy, R. (1991). *Picasso Saint-John Perse Kafka*. İstanbul, Türkiye: Payel.
- Huxley, A. (2017). *Cesur yeni dünya*. İstanbul, Türkiye: İthaki.
- Janouch, G. (2008). *Kafka ile söyleşiler*. İstanbul, Türkiye: Cem.

- Kafkaesque. (2018). *Oxford living dictionaries içinde*. <https://en.oxforddictionaries.com/> adresinden erişildi.
- Kaya, E. (2017). *Sinema edebiyatı sömürür, Gazeteduvar içinde* <https://www.gazeteduvar.com> adresinden erişildi.
- Kundera, M. (2016). *Roman sanatı* (ss. 20-25). İstanbul, Türkiye: Can.
- Tatar, S. (2015). *Feminist distopyalarda mekân ve zaman* (Yüksek lisans tezi, Ege üniversitesi, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr> adresinden erişildi.
- Tekin, M. (2016). *Roman sanatı I romanın unsurları*(ss. 143-162). İstanbul, Türkiye: Ötüken.